

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی ، گروه زبان و ادبیات فارسی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

اسطوره در شعر معاصر بررسی عناصر اسطوره ای در اشعار
فریدون مشیری - حمیدرضا شفیعی کدکنی - حمید مصدق

استاد راهنما:

دکتر مجتبی بشردوست

استاد مشاور:

دکتر دره دادجوی توکلی

پژوهشگر:

سید احمد میرزایی قمی

زمستان ۱۳۹۱

تقدیم به پدرم که سالهاست که نیست و بی بودنش

تقدیم به مادرم که آنچه دارم از اوست و زبا

تقدیم به همسرم که نگاهش آرام بخش لحظه های سحر

با مهربانی استوار است.

و تقدیم به خواهرم که مهربانی را در عمل به من می آموزد و دوستش دارم.

امید آنکه این رساله مورد پسند اساتید محترم و دانشجویان عزیز قرار گیرد و آنان با بزرگواری تقایص را بر من ببخشند و مکارنده را از

خطایش آگاه سازند.

وای کاش خالق هستی پروردگار عالمیان، بیچگاه نظر لطفش را از این من کمترین، این حقیر سراپا تقصیر بر ندارد تا بتوانم همواره

در ظل توجهات امام زمان آرام زندگی کنم.

«یا علی» دیماه ۱۳۹۱

بانشکر از جناب آقای دکتر مجتبی بشردوست که همیشه با محبتی بسیار پذیرای سوالات بسیارم بود.
سپاس بیکران از استاد مشاورم سرکار خانم داجو که لطف و محبت هایش میچگاه از خاطر م نمی رود.

بسمه تعالی

تعهد اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب احمد میرزایی قمی دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی با شماره دانشجویی ۸۸۰۸۳۶۲۷۸۰۰ که در تاریخ ۹۱/۱۱/۲ از پایان نامه خود تحت عنوان : اسطوره در شعر معاصر بررسی عناصر اسطوره ای در اشعار فریدون مشیری - حمیدرضا شفیعی کدکنی -

حمید مصدق

دفاع نموده ام اعلام می نمایم که کلیه مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار و تلاش خود بوده و چنانچه دستاوردهای پژوهشی دیگران را مورد استفاده قرار داده باشم ، طبق ضوابط و رویه های جاری ، آن را ارجاع داده و در فهرست منابع و ماخذ ذکر نموده ام . علاوه بر آن تاکید می نمایم که این پایان نامه قبلا برای هیچ مدرک هم سطح ، پایین تر یا بالا تر ارائه نشده و نیز چنانچه بعد از فراغت از تحصیل قصد استفاده و هر گونه بهره برداری از چاپ کتاب و... را از این پایان نامه داشته باشم از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوز مربوطه را اخذ نمایم ، بنابراین هر زمان خلاف موارد فوق ثابت شود ، متعهد می شوم ، در صورت ابطال مدرکم توسط دانشگاه بدون هیچ گونه اعتراض آن را بپذیرم .

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۱/۱۱/۲

دانشجوی کارشناسی ارشد احمد میرزایی قمی از پایان نامه ی خود دفاع نموده و با

نمره ۱۸ بحروف هیجده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضا استاد راهنما

بسمه تعالی	
دانشکده ادبیات و علوم انسانی	
کد واحد: ۱۰۱	واحد دانشگاهی تهران مرکز
کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۱۰۱۸۹۲۰۱۰	
عنوان پایان نامه: اسطوره در شعر معاصر بررسی عناصر اسطوره ای در اشعار فریدون مشیری - حمیدرضا شفیعی کدکنی - حمید مصدق	
نام و نام خانوادگی دانشجو: محدثه زارعی محمودآبادی	تاریخ شروع پایان نامه: ۸۹/۱۲/۰۸
شماره دانشجویی: ۸۸۰۸۳۶۲۷۸۰۰	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۱/۱۱/۲
رشته تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی	
استاد / استادان راهنما: دکتر مجتبی بشر دوست نالکیشری	
مشاور: دکتر دره دادجوی توکلی	
چکیده پایان نامه:	
<p>با توجه به اهمیت موضوع اسطوره و پیشینه ی آن نزد بشر جوامع بدوی تا انسان متمدن امروزی ، بر آن شدیم که اسطوره را در اشعار حمید مصدق ، فریدون مشیری و محمد رضا شفیعی کدکنی بررسی نماییم .</p> <p>برای این کار ابتدا به تفحص در آراء اسطوره پژوهان برجسته ای مانند ارنست کاسیرر ، پل ریکور ، میرچالیاده ، کارل گوستاو یونگ ، نورتروپ فرای ، جیمز فریزر ، لوی استروس ، برونیسلاو مالینوفسکی ، لوی برول و ... پرداختیم و به اندیشه های اسطوره پژوهان ایرانی مانند دکتر مهرداد بهار ، دکتر اسماعیل ابوالقاسم پور ، دکتر میر جلال الدین کزازی ، دکتر جلال ستاری و دیگران نیز اشاره گردید . سپس اشعار شاعران مورد بحث در این رساله بررسی شده و واژه ها و تفکرات اسطوره ای استخراج شد و ما حاصل این کار دستیابی به نتایجی بود که توانستیم با مقایسه ی آن پی به این مطلب ببریم که اسطوره در اشعار حمید مصدق بیشتر از بقیه است ، محمد رضا شفیعی کدکنی بعد از مصدق و فریدون مشیری کمترین اسطوره را در اشعار خود دارد .</p>	

تاریخ و امضاء

مناسب است

نظراستادراهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	۱-۱ بیان مسئله.....
۲	۲-۱ هدف های تحقیق.....
۳	۳-۱- اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن.....
۳	۴-۱- سوالات و فرضیه های تحقیق.....
۴	۵-۱- تعاریف عملیاتی متغیرها و واژه های کلیدی:.....
۵	۷-۱- روش تحقیق.....
۵	۸-۱- قلمرو تحقیق.....
۵	۹-۱- جامعه آماری و حجم نمونه.....
۶	۱۰-۱- محدودیت ها و مشکلات تحقیق.....
	فصل دوم: اسطوره
۸	گفتار اول.....
۸	تعریف اسطوره.....
۹	۲-۱ تعریف اسطوره.....
۱۱	قلمرو اسطوره.....
۲۰	۱. دیدگاه تمثیلی - نمادین.....
۲۱	۲. دیدگاه رماتیک.....
۲۲	۳. دیدگاه روانکاوانه.....
۲۶	۴. دیدگاه تطبیقی.....
۲۷	۵. دیدگاه تطبیقی نوین.....
۲۸	۶. دیدگاه کارکردگرایی.....
۳۰	۷. دیدگاه ساختارگرا.....
۳۱	۸. دیدگاه فلسفی.....
۳۳	۹. دیدگاه پدیدارشناختی.....
۳۶	۱۰. دیدگاه جامعه شناختی.....

۴۱	اسطوره و حماسه
۴۳	اسطوره و جادو
۴۷	اسطوره و آیین
۵۱	اسطوره و تاریخ
۵۴	اسطوره و فرهنگ
۵۵	اسطوره و ادبیات
۵۸	اسطوره و زبان
۶۲	اسطوره و استعاره
۶۴	اسطوره و علم
۶۹	اسطوره و ذهنیت ابتدایی
۷۵	اسطوره و عقل مدرن
۷۹	اسطوره و زمان
۸۲	اسطوره و پایان تاریخ
۸۶	نقد اسطوره
	فصل سوم: روش شناسی تحقیق (متدولوژی)
۹۲	مقدمه
۹۲	۱-۳ روش تحقیق
۹۲	۲-۳ حجم نمونه و روش نمونه‌گیری
۹۲	۳-۳ مدل تحقیق
۹۳	۴-۳ روش تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش
	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق
۹۶	آرش
۹۷	اسفندیار
۹۷	اژدها
۹۸	اژی دهاک در اوستا
۹۹	اژی دهاک در شاهنامه
۱۰۹	اهرمین
۱۱۶	اهورا

۱۱۹.....	افراسیاب
۱۲۱.....	بهرام
۱۲۱.....	بیژن
۱۲۲.....	تهمت
۱۲۳.....	جم
۱۲۵.....	درفش کاویانی
۱۲۶.....	دیو
۱۳۷.....	رخش
۱۳۸.....	رستم
۱۴۱.....	زال
۱۴۳.....	سیمرغ
۱۴۹.....	سیاوش
۱۵۰.....	بسامد کلمه اسطوره ای سیاوش
۱۵۵.....	ضحاک
۱۵۷.....	فرهی
۱۵۸.....	قاف
۱۶۲.....	کاووس
۱۶۲.....	کاوه
۱۶۷.....	کیومرث
۱۶۷.....	مهر
۱۶۹.....	مژدا
۱۷۳.....	هیولا
۱۷۴.....	نوشدارو
۱۷۷.....	نمودار مقایسه ای
۱۷۸.....	تفکر اسطوره ای
۱۷۸.....	هبوط
۱۷۹.....	خیر و شر
۱۸۰.....	چرخ و ریسمان

فصل پنجم: نتیجه گیری

نتیجه گیری..... ۱۸۴

منابع..... ۱۸۷

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ بیان مسئله

چگونگی رویکرد شاعران در این تحقیق (محمدرضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق و فریدون مشیری)

نسبت به عناصر اسطوره ای:

برخی از شاعران از عناصر اسطوره ای در دیوان خویش بهره برده اند. شاعران این پژوهش (محمدرضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق و فریدون مشیری) هریک در اشعار خویش تعدادی عناصر اسطوره ای دارند. در این رساله می کوشیم این عناصر اسطوره ای و تعداد آنها را مشخص نموده و مقایسه ای کمیّتی نسبت به عناصر اسطوره ای آنها بعمل آوریم. ضمناً در آغاز رساله از آرای فیلسوفان و متفکرانی مانند ارنست کاسیرر، پل ریکور، میرچالیاده، کارل گوستاو یونگ و فروید، نورتروپ فرای، جیمز فریزر، لوی استروس، برونیسلاو مالینوفسکی، لوی برول و ... استفاده خواهیم کرد.

البته به آرای اسطوره پژوهان ایرانی مانند دکتر مهرداد بهار، دکتر اسماعیل ابوالقاسم پور، دکتر میر جلال الدین کزازی، دکتر جلال ستاری و دیگران نیز در این رساله اشاره گردیده است.

۲-۱ هدف های تحقیق

اهداف اصلی

الف- شناخت عناصر اسطوره ای در اشعار محمدرضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق و فریدون

مشیری

ب- بررسی تعدادی از تفکرات اسطوره ایدر اشعار محمدرضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق و فریدون مشیری .

اهداف فرعی:

- مقایسه کمیتی تعداد اساطیر بکار رفته در دیوان سه شاعر

۱-۳- اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن

- علت انتخاب موضوع مذکور علاقه ی اینجانب به موضوع اسطوره می باشد و با توجه به اینکه در زمینه ی دیدگاه های نوین اسطوره شناسی کمتر کار شده است لزوم تحقیق و تفحص در این موضوع ضروری می نماید.

۱-۴- سوالات و فرضیه های تحقیق

سوالات اصلی :

- کدام یک از این سه شاعر(محمدرضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق و فریدون مشیری) از اسطوره

های بیشتری در اشعارشان استفاده کرده اند؟

- تفکرات اسطوره ای کدام یک از این سه شاعر(محمدرضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق و فریدون

مشیری) بیشتر است و کدامیک کمتر؟

سوالات فرعی:

- آیا اندیشه های اسطوره پژوهان غربی در اشعار این سه شاعر (محمدرضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق و فریدون مشیری) موثر بوده است؟ و آنها تحت تاثیر تفکرات اسطوره پژوهان غربی بوده اند یا خیر؟

فرضیه های تحقیق:

- این سه شاعر از اندیشه های اسطوره پژوهان غربی در اشعار خویش سود برده اند و دانسته نسبت به این اسطوره پژوهان و اندیشه شان شناخت کافی داشته اند.

- تعدادی از اندیشه های اسطوره پژوهان غربی در اشعار این سه شاعر قابل بررسی می باشد .

۱-۵- تعاریف عملیاتی متغیرها و واژه های کلیدی:

اسطوره:

«اسطوره نقل کننده ی سرگذشت قدسی و مینوی است، راوی واقعه ایست که در زمان نخستین، زمان شگرف و بدایت همه چیز رخ داده است.»

تعریف دیگری از اسطوره

« اسطوره یک گفتار است . »

و تعریفی دیگر

« اسطوره (Myth) روایتی است که در آن بعضی از شخصیتها مافوق بشرند و کارهایی می کنند که « فقط

در داستانها پیش می آید» و « اسطورهها رخدادهایی مرتبط است که در آغاز زمان رخ داده اند و هدف

آنها آماده کردن زمینه برای کنش های آیینی انسان امروز بوده است . »

دیدگاه‌های اسطوره‌ای:

در این تحقیق مجموعاً ما به ده دیدگاه اسطوره‌ای پرداخته‌ایم.

اسطوره و ...:

در این مبحث به بیان ارتباط اسطوره با زبان، زمان، علم، دین، جادو، ادبیات و هنر، ... پرداخته‌ایم.

واژه‌های کلیدی:

فریدون مشیری، محمد رضا شفیعی کدکنی، حمید مصدق، اسطوره، سیمرغ، اژدها، دیو، سهراب، رستم

۱-۷- روش تحقیق

در این پژوهش برای دستیابی به اهداف یاد شده، استفاده از روش فیش برداری و مطالعه کتابخانه‌ای بصورت ترکیبی استفاده شده است.

۱-۸- قلمرو تحقیق

در این تحقیق از دیوان‌های شعر سه شاعر نامبرده و کتاب‌های اسطوره پژوهان غربی استفاده گردیده است.

۱-۹- جامعه آماری و حجم نمونه

در این پژوهش جامعه آماری عبارت است از:

- اشعار فریدون مشیری

- اشعار محمدرضا شفیعی کدکنی

- اشعار حمید مصدق

۱-۱۰- محدودیت ها و مشکلات تحقیق

کثرت آراء و نظرات فراوان پژوهشگران اسطوره در رابطه با تعاریف اسطوره و عدم قابلیت بررسی

اسطوره در یک چهارچوب خاص به تنهایی.

فصل دوم

اسطوره

گفتار اول

تعریف اسطوره

۱-۲ تعریف اسطوره

آگوستین قدیس با آن همه فرزاندگی در پاسخ به پرسش اسطوره چیست؟ گفت: «خیلی ساده است به شرط آن که از من نپرسند! هرگاه خواستم درباره‌ی اسطوره توضیح بدهم، عاجز ماندم» (اسماعیل پور، ۱۳، ۱۳۷۷)

واژه‌ی « اسطوره » در زبان فارسی گرفته شده از واژه « الاسطوره » و « الاسطیره » عربی است که البته اصل این واژه از کلمه یونانی « Historia » به معنای تحقیق ، اطلاع ، شرح و تاریخ گرفته شده است . اما واژه‌هایی که در زبان‌های اروپایی از لحاظ محتوا با واژه‌ی « اسطوره‌ی » فارسی برابر است واژه‌ی « Myth » در انگلیسی و فرانسه و « Myth » و « Mythe » در آلمانی است و اصطلاح « mythology

« در هر سه زبان برابر با اساطیر یا اسطوره‌شناسی در زبان فارسی است . (بهار ، ۱۳۷۸ ، ۳۴۴-۳۴۳)

علامه طباطبایی در تفسیر ارزنده‌ی « المیزان » درباره‌ی « اساطیر » چنین نگاشته است :

« اساطیر جمع اسطوره و بنا بر آن چه از مبرد نقل شده به معنای دروغ و خدعه است و گویا ریشه‌ی این لغت « سطر » بوده که به معنای صفی از نوشته یا از درخت و یا از انسان است . آن گاه در مجموعه و منظومه‌ای از اخبار کاذبه غلبه‌ی استعمال پیدا کرده است .» (طباطبایی ، ۱۳۷۶ ، ۷۱)

اسطوره « Myth » همان واژه‌ای است که در زبان‌های فرنگی به دو شکل « Story » قصه و « History » تاریخ به کار رفته است . از اینجا می‌توان دریافت که در مورد اسطوره دو نوع برداشت وجود دارد . عده‌ای آن را افسانه و دروغ و عده‌ای دیگر حقیقت و تاریخ می‌دانند. (شمیسا ، ۱۳۸۱ ، ۸۶)